

nem illeszkedik be a marxista közelítésmódokba, de a gondolatmenete és a szöveg nem besorolható egyik filozófiai irányzatba sem, sőt explicite az sem fordul elő, hogy filozófiai vállalkozásként tekintene munkájára Tordai. (vö. 31.) Emellett „egészen apró részletekig és az atomisztikus összefüggések feltárásáig elmenő *filozófiai mikroanalízis* nyújt az emberi cselekvés szerkezetéről és értelméről”. (32.) A szerző rámutat arra, hogy Tordai Zádor *A cselekvés hálója* című munkájában foglalt megközelítés „hivatkozások nélkül is összecseng és szinkronizál számos, éppen a keletkezése időszakában általánosan ismertté váló filozófiai gondolattal, vagy éppenséggel megelőlegez ilyeneket”, mint amilyen például „az egzisztencializmus, a heideggeri fundamentálonológia és bizonyos tekintetben a filozófiai hermeneutika”. (37.)

A lapszám *Kortársak, közelről* című egységében három írás kapott helyet. Angi István *Egy hármastalálkozó emlékeiből* címmel közli a hatvanas évek végéről származó, Bretter György és Tordai Zádor társaságában született élményeit. Ezt a kedélyes visszaemlékezést követi Kántor Lajos írása *Madách kalandja a Korunkban* címmel; amint a cím sugallja, a Korunkban megjelent Tordai-írást, illetve az arra érkezett reakciókat ismerteti, véleményezi. Vajda Mihály írása *Zádor barátom* címmel jelent meg, és akárcsak a blokkot nyitó mű, ez is személyes hangvételű visszaemlékezés.

A folyóirat harmadik egységében, a tudományos ismertető munkák, illetve a személyes visszaemlékezések után maga a periodika figyelmének középpontjába állított Tordai Zádor „szólal meg”. A szerkesztők

három érdekesítő Tordai-írást tárnak az olvasók elé: *A misztika fogalmáról*, *Miért nem lehet a történelmet előre látni?*, illetve a *Mese a modernizációról, avagy a modernizáció és az iszlám* címűeket.

A lapszám végén önálló egységként kapott helyet a 2014/1. szám folytatásaként megjelenő két tanulmány. Olay Csaba *Implicit és explicit nemzeti identitás* című írásában elsősorban a nemzeti identitás olyan koncepcióját vázolja, amely elkülöníti annak explicit és implicit szintjét, továbbá az előbbi szint narratív jellegére is rávilágít, és foglalkozik a személyes és a kollektív identitás narratív koncepciói közötti különbségekkel is. Fehér M. István *Idegenség, másság, önmegismerés „A tiszta önmegismerés az abszolút más-létben, ez az éter mint olyan...”* című munkájában elsősorban filozófiatörténeti szempontból tárgyalja az identitásképzés olyan változatait, „amelyek tág értelemben vett idegenség tapasztalatának kulturálisan releváns feldolgozásából származnak”. (120.)

A *Miroár* fejezetben Szabó Tamás ismerteti Veress Emőd: *Államfő és kormány a hatalom-megosztás rendszerében* című munkáját. A *Budoár* című fejezetben Dániel Károly *A mezitlábás filozófus. Moses Mendelssohn élete és kora (1729–1786)* címmel ismerteti a felvilágosodás kori berlini viszonyokat, a zsidóság ottani helyzetét, a filozófus életét –Berlinben élő zsidóként és zsidók közt élő, nemcsak talmudi tanulmányokra, hanem a közösség által tiltott tudományokra is nyitott elmeként –, és németből magyarra fordított Mendelssohn-alkotásokat is közread és kommentál.

Dénes Gabriella

Alkalom a szakmai találkozásra

Többllet 2015. 2. szám – Találkozáspontok. 159 old.

A Többllet folyóirat 2015. 2. számának anyagát a *Találkozáspontok* című konferencián elhangzott előadások képezik. A tudományos találkozót 2015. március 27–28-án tartották a Babeş–Bolyai

Tudományegyetem Filozófiai Doktori Iskolájában, társszervezők a DOSZ Filozófiatudományi osztálya, a Romániai Magyar Doktoranduszok és Fialat Kutatók Szövetsége, az Erdélyi Magyar Filozófiai

Molnár Péter (1979) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár; némettanár, Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár, pe_mol@yahoo.d

Társaság és a Magyar Filozófiai Társaság voltak. A konferencia a BBTE kilenc, illetve a DOSZ FiTO tizennégy filozófia szakos doktoranduszának nyújtott alkalmat arra, hogy ismertessék kutatási témáikat, a szakmai eszmecserét pedig elősegítette, hogy a kolozsvári és a vendéghallgatók tematikus párokat alkotva egymás előadását is referálták.

A lapszám, melynek vendégszerkesztője Tódor Imre, a kolozsvári doktori iskola volt hallgatója, összesen kilenc előadás írott változatát közli. A konferencia jellegéből adódóan az írások nem egy adott téma köré csoportosulnak, hanem a kutatási témák sokféleségét és változatoságát tükrözik. Így kapott helyet a lapszámban két, a kortárs művészet és filozófia határán mozgó esztétikai vizsgálódás, ezeket három filozófiatörténeti tanulmány követi, majd két, a heideggeri diskurzusból előadott írás után a lapszámot két analitikus filozófiai tanulmány zárja.

Az első írás, melynek szerzője Hausmann Cecília, címe pedig *Test(telenség)*, *otthon(talanság)*, *kiállító(tér)*, nem annyira tanulmány, mint inkább hangadó, ráhangoló esszé, amely különböző filozófiai gondolatokat és kortárs képzőművészeti alkotásokat, performanszokat mutat be és montíroz egymás mellé. A párhuzam vezérmotívumának a szerző az otthonosság és az otthontalanság fogalmát választotta, alapfeltételezése szerint ugyanis ez a fogalom páros a kortárs képzőművészet egyik jellemző kérdéskörét képezi, melynek gyökerei kimutathatóak a huszadik századi, különösen a fenomenológiai ihletettséggű filozófiában. A nemzetközi művészeti szcénára fontos kiállításaiából vett nyolc mű és installáció, melyekről az írás mellékletében képeket is találunk, azért érdemel a vizsgálódás szempontjából figyelmet, mert a szerző interpretációja szerint olyan térszerkezeteket hoznak létre és tesznek átélhetővé, amelyek az otthonosság fogalmának/érzetének/élményének alapját, meglétét vagy hiányát képzik meg, és jól rimelnek egyes Husserl-, Merleau-Ponty-, Heidegger-, Lévinas-, Derrida-gondolatokra. Így például David Almejd *The Swarm* című installációja, amely különböző testeket, tárgyakat, többek közt egy emberfejet lebegtet a kiállítás terében, miközben ezernyi cémafalonallal és fémhuzallal köti össze

őket, példaértékű lehet annak a husserli állításnak a szemléltetésére, miszerint a testünk egy észrevétlen pont a világ közepén, mely felé a tárgyak odafordítják arcukat, s így a test a világ alapja lesz.

Péter Szabina tanulmányának – *A land art haptikus tájai* – célja, hogy az installáció-művészet specifikus ága, a land art kapcsán vezesse be a Gilles Deleuze által kidolgozott *haptikusság* fogalmát. A haptikus a görög „hpto” igéből származik, jelentése „érinteni”, „érintés révén átalakítani”. Deleuze szerint a műalkotás tapasztalatok úgy „érintjük meg” a művet, mint egy domborművet, szobrot, azaz olyan tárgyat, amely térben van. A haptikus tapasztalás keveréke az optikai látásnak és a tapintásnak; a tekintet ilyenkor közel hajol a tárgyahoz, de nem pusztán látja, nem pusztán szemügyre veszi, hanem kitapintja, azaz érzékeli is azt a teret, amelyet a műalkotás teremt, s amely az érzékelés során összeolvad az érzékelő szubjektum terével. A land art műalkotásai, melyek a tájban elhelyezett, természeti elemekből épített installációk, mintegy sűrített formában idézik meg a haptikus tapasztalatot. A szerző egyik példája James Turrell híres *Roden Crater* című alkotása, amely egy kialudt vulkán kráterében épült csillagvizsgáló; terében a sajátos fény- és hanghatásoknak köszönhetően, melyek „érintik” az érzékelőt, megvalósul a haptikus tapasztalat szubjektumot átalakító folyamata.

A filozófiatörténeti tanulmányok sorát a *Sztoikus nevelélmélet* című írás vezeti be, melyet Hendrik Nikoletta jegyez. A szöveg frappáns összefoglalását adja azoknak a nevelésre vonatkozó tanításoknak, melyek a hellenisztikus áramlat szerzőinél előfordulnak. Az írásból kiderül, hogy a sztoicizmusnak csak a kései változata fogalmazott meg nevelési elveket, a korai sztoa, akárcsak Plátón *Menónja*, nem hisz az erény taníthatóságában. A kései sztoikusok közül itt négyet ismerhetünk meg. Seneca „módszertana” szerint első lépésben fel kell ismernünk, hogy eddigi életünk elfogadhatatlan, második lépésben el kell köteleznünk magunkat a filozófia mint tanítómesterünk mellett, harmadszorra pedig a filozófiából tanult elvek élethosszig tartó gyakorlatát kell megvalósítanunk. Musonius Rufus is az önnevelés

fontosságát mondja ki, majd tanítványa, Epiktétosz fogalmazza meg a tőlünk függő és a nem tőlünk függő dolgok megkülönböztetését, melynek lényege, hogy az emberi szabadság, melyet a *proairészisz* képessége valósít meg, csak az általunk befolyásolható tények birodalmára terjed ki. Marcus Aurelius kapcsán végül a meditáció (*meléte*) mozzanatát emeli ki a szerző. Marcus Aureliusnál a meditáció egy elképzelt helyzetben való gondolkodás, párbeszéd önmagunkkal. Ennek során előbb elkülönítjük az eseményt, melyen gondolkodunk, majd elemzés céljából részleteire bontjuk, hogy végül az így megértett dolgot immár beilleszthessük a világrendbe, a világ harmóniájába.

Tódor Imre *Ellenségkonstruálás. Carl Schmitt és Reinhart Koselleck* című írása azt a célt tűzi maga elé, hogy a két, a címben megnevezett gondolkodó egymásra gyakorolt befolyását kiderítse. Schmittnek Koselleckre kifejtett hatását, ennek körülményeit a dolgozat első fele írja le, részletesen megvizsgálva a két szerző levelezését, melyből kiderül, hogy a Schmitt és Koselleck éveken át tartó intenzív szellemi kapcsolatban állt egymással. A továbbiakban azonban nem sok szó esik arról, hogy Koselleck fejtett-e ki hatást Schmittre, ezzel szemben az írás ráter Schmitt fő fogalmának, az ellenségnek a taglalására, amellyel kapcsolatban felemlíti, hogy Koselleck jól ismert művének (*Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája*) a gondolati szubsztrátumát ez a fogalom adja.

Impozáns feladatra vállalkozik Táncoz Péter *Kilépés „Luther bandájából”*. *Nietzsche reflexiói a lutheri paradigmáról* című tanulmányában, mégpedig arra, hogy megvizsgálva a nietzschei életmű idevágó szöveghelyeit, teljes képet nyújtson a nietzschei szövegekben felsejlő Luther-képről. Bár az írásból nem derül ki, hogy a szerző maga végezte-e el ezt a nagyobb méretűnek tűnő, filológiai felkészültséget is igénylő munkát, vagy inkább csak a szakirodalom eredményeit ismerteti, elmondható, hogy egy nagyon árnyalt, sokrétű, részletekbe menő leírást kapunk, melynek mentén megmutatkoznak Nietzsche jellegzetes gondolkodói gesztusai, gondolkodói útjának egyes állomásai. Mint kiderül, Nietzsche korai

korszakaiban Luthert nagy jelentőségű kultúrtörténeti figurának tartja, aki a német nyelv megújítója, a német művelődési intézményrendszer megteremtője volt. A tanulmány szerint azonban ezt az attitűdöt Nietzsche reflektálatlanul veszi át a korszak protestáns irodalmából, az igazi Luther-alak megalkotása ennek meghaladása után körvonalazódik. A kései Nietzsche ugyanis Lutherben, a reformációban és a rákövetkező ellenreformációban a reneszánsz emberközpontú, a hatalom akarásának machiavellista gesztusát nyíltan vállaló kultúra visszaszorítását látta, s mint ilyen kíméletlen kritikával illette.

Petki Pál *A lét mint a létező léte. Tautológia és jelentésség a fundamentálonológiai létinterpretációban* című tanulmánya Heidegger gondolkodásának szentelt írás. Miután felvázolja a heideggeri ontológia fő tételét, amely a lét és létező megkülönböztetésén alapul, azt tűzi ki célul, hogy a „a lét a létező léte” heideggeri kijelentését logikai szempontból megvizsgálja, és a benne fellelhető tautológia szükségyszerűségét kimutassa. A tautológia Petki szerint azért lesz a létről való kijelentés adekvát formája, mert a lét, amely az ontológiai különbségnek megfelelően eredendőbb, mint a létező, nem teszi lehetővé, hogy a nyelvi-logikai megközelítés tárgya legyen; csak a tautologikus beszéd jelezheti, hogy a nyelv nem alkalmas erre a feladatra. A tautologikus beszéd védelmére a szerző még a hermeneutikai kör fogalmát hívja segítségül, mégpedig azt a gyakran emlegetett definíciót, hogy e kör esetében a lényeg a körbe való belépésen van, nem a rajta kívül maradás. Noha az analógia csábító, kérdés marad, hogy van-e belső összefüggés a hermeneutikai megértés körszerűsége és a tautológia körben forgó logikai szerkezete között. A tautologikusság melletti további érvként merül fel a Heidegger által is gyakran megidézett Parmenidész létdefiníciója, amely a lét örök egységét, tagadhatatlanságát, önmagával való örök azonosságát állítja, s amelynek minden megfogalmazási kísérlete rendszerint a tautologikus beszédet hívja elő.

Tóth Gábor írásában – *Az idő mint az emberi létmód eredendő alapja Heidegger Kant-interpretációjában* – Heidegger Kant-olvasatát

mutatja be, különös tekintettel az időiség problémájára. Heidegger Kant-könyvének az a mozzanata kerül itt ismertetésre, ahol Heidegger felrója Kantnak, hogy az időt pusztán a megismerés *a priori* strukturális feltételeként fogta fel, az egyes idősíkok (múlt, jelen, jövő) egymásra következéseként. Heidegger számára azonban az idő a megértés alapfeltétele, hermeneutikai elv, a Dasein végességéről alkotott tudatának összetevője, amelyben az idősíkok mindig együtt, egy pontban, a Dasein mindenkori történelmileg determinált élethelyzetében vannak jelen. Tóth Gábor felhívja a figyelmet arra, hogy e szembenállás ellenére Heidegger úgy olvassa a kanti diskurzust, különösen a *Tiszta ész kritikája* első változatát, mint ami eredetileg az időbeliség vezérelve mentén kísérelte meg elgondolni az érzékelés problémáját, s ekként a képzelőerő elsődlegességét állította az értelemmel szemben. De Heidegger szerint Kant végül visszalépett ettől a felismerésétől, és az időt inkább mint *a priori* képzetet építette be gondolatrendszerébe.

A lapszámot két analitikus filozófiai írás zárja. Nemesi Nikoletta *Metafizikailag kontingens azonosság* című írása annak az állításnak igazságát vizsgálja, hogy ha a hétköznapi nyelv tulajdonnevei között, melyeket Saul A. Kripke merev jelölőknek nevez, azonossági reláció áll fenn, akkor ez az azonosság szükségszerű. A szerző példája a „Heszperosz” és „Phósphorosz” a Vénusz görög megnevezései, ahol a két különböző név ugyanarra a valós jelenségre utal. Azonosságuk szükségszerűségéből viszont arra lehetne következtetni, hogy a nevek

referenciája egy metafizikai, analitikus szóhasználatban: elmefüggetlen valósághoz tartozik. A tanulmány végül arra az álláspontra jut, hogy az ilyen azonosságok esetén túlzás elmefüggetlen valóságról beszélni, ezért a szerző végül a „tényellentétes” megnevezés használata mellett érvel.

Az analitikus filozófiában gyakran alkalmazott zombi-argumentumot eleveníti fel a *Zombik és fogalmak* című írás, Such Dávid tollából. A filozófiai zombik olyan lények, akik minden tekintetben azonosak az emberekkel, azt az egy mozzanatot kivéve, hogy nincsenek fenomenális tudattartalmaik, vagyis nem értékelik az őket ért ingereket. Létezésük nem szükségszerű, de lehetséges, pusztán azért, mert az ilyen lények létezését elgondolhatjuk. A szerző David Chalmers analitikus filozófus elméletének felhasználásával azt a kérdést válaszolja meg, hogy milyen körülmények között érvelhetünk a zombikhoz hasonló lehetséges világok létezése mellett.

Összefoglalásképpen elmondható, a lapszám meggyőző bizonyítéka annak, hogy a konferencia nevéhez hűen valóban alkalom volt a találkozásra, melynek során doktori hallgatóknak, doktori iskoláknak, filozófiai irányzatoknak nyílt lehetősége megmutatkozni, egymás munkásságát megismerni. Ezért méltán állíthatjuk, hogy a *Találkozáspontok* konferencia megvalósította célkitűzését, és hozzájárult ahhoz, hogy a résztvevőkben teljesebb kép bontakozzon ki arról a filozófiai közegről, melyhez ők maguk is hozzátartoznak, és amelyet munkásságukkal alakítanak.

Molnár Péter

A politika köreinek illusztrálása

Többllet 2015. 3. szám – A politika körei. 219 old.

Aligha találunk aktuálisabb tematikákat érintő területet a filozófia valamennyi szelele közül, mint amelyekkel a politikai filozófia foglalkozik. Politikáról beszélve pedig adja magát egy sajátos

helyzetből kifolyólag az erdélyiség és a nemzet fogalmához kötődő problematizálás. *A politika körei* címet viselő, 2015/3-as Többllet lapszám ennek a sajátos helyzetnek a fényében (is) vizsgál fontos